

בס"ד

"שיעורי ליל שישי"

בישבה"ק ברכת יצחק

שנה י"א

פרשת וישלח

גניבת דעת מפני דרכי שלום

המציא כיבוד עבור המושל הנכרי

א. באחת מקהילות ישראל בחו"ל נערכה שמחת נישואין לבן הרב, להפתעת הנוכחים הגיע לחופה מושל העיר הנכרי, נוכחותו גרמה ללחץ אצל בני הקהילה, בחששם שאם לא יקבל כיבוד כלשהוא בחופה, הוא עלול להפגע והתוצאות לכך מי ישרום, אשר ע"כ הגה אחד הנוכחים רעיון להמציא כיבוד חדש לכבוד האירוע והוא להניח הכוס תחת רגלי החתן טרם שבירתה, אלא שהתלבטו בני הקהילה האם אין בזה חשש של "גניבת דעת" באשר הדבר ידוע שאין כיבוד שכזה בחופה, ואסור לגנוב דעת אפילו של נכרי כמבואר בגמ' בחולין (דף צ"ד א') אמר שמואל, אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עובד כוכבים.

הנהגת יעקב בדורון ששלח לעשו

ב. והנה המעיין בפרשתנו יראה שיעקב בחפצו לפייס את דעתו של עשו, ולשם כך שידר לו מנחה, נעשו כמה פעולות שאין תוכם כבוד לכאורה. א' "ויהי לי שור וחמור" וכו' כתב הרמב"ן (פסוק ה') שכוונתו בכל איגרת הדברים ששיגר לו ביד עבדיו, הייתה בעקבות זאת שעשו שנא את יעקב על כך שלקח בכורתו וברכותיו, ועתה מראה לו שאין המכירה ההוא כלום אצלו. והנה בודאי יעקב אבינו חשב אחרת מהמסר ששיגר ביד עבדיו. (אך יתכן שלא הוי בכלל גניבת דעת, אלא בכלל שקר). ב' עה"פ "למצוא חן בעיניך" כתב רש"י, שאני שלם עמך ומבקש אהבתך. והנה בודאי יעקב לא חיפש את אהבת עשו. ג' ראיתי בקונטרס משולחן גבוה שהביא מהזוהר הקדוש, (בפרשתנו דף קע"א עמ' ב'), שהק' האריך יעקב השתחוה לעשו הרשע, ותי' שיעקב התכוין להשתחוות לשכינה שהלכה לפניו. והק' למה אין בזה גניבת דעת באשר עשו חשב שיעקב השתחוה לכבודו. וע"ע שם בזוהר שהביא לגבי דוד המלך שבירך בשלום את נבל, אך התכוין לשכינה. ולכאורה למה אין כאן איסור של גניבת דעת.

האם בן נח מצווה באיסור של גניבת דעת

ג. והנה היה אפשר ליישב בפשיטות שאכן יש כאן גניבת דעת, אך הותר ליעקב לעשות כן לכתחילה, משום הצלת נפשו ונפש משפחתו, שהרי אין לך דבר העומד בפני פקוח נפש. אך יש לעיין בזה לפי שי' הרא"ם (פרשת שמות) והשיטה מקובצת (נדרים דף ל"א ב') שכן נח חייב למסור עצמו אצל קיום כל מצותיו, כיון שלא נאמר בו וחי בהם, א"כ קשה האריך עבר על איסור גניבת דעת אפילו להצלת עצמו.

והיה מקום לומר שבן נח אינו מצווה באיסור של גניבת דעת. (ואף שקיימו האבות את כל התורה מ"מ במקום סכנה ודאי לא החמירו) אך לכאורה דבר זה מיתלי תלי במחלוקת הראשונים, במקור להך איסור של גניבת דעת. שהנה הרמב"ם (פ"ב מדעות ה"ב) כתב ז"ל אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי, ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב, וכו' ואסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעת הנכרי וכו'. ומבואר שהרמב"ם סבר שאיסור גניבת דעת כלול באיסור של שקר. וכן משמע מדברי רבינו יונה (שערי תשובה שער ג' אות קפ"ד) שהוא משום חסרון מאמירת אמת.

אך יעי' בריטב"א (חולין דף דף צ"ד) שכתב בשם היראים, שאיסור גניבת דעת נלמד מאיסור לא תגנובו, והיינו שהוא מפרשת גניבה. ומכיון שבן נח מצווה על איסור גניבה יש מקום לומר שמצווה על איסור גניבת דעת. (עוד רואים שנהגו איסור בזה, שהרי בדברי תוכחת לבן ליעקב פל"א פכ"ז, אמר לבן ותגנב אותי, ופי' רש"י גנבת את דעתי).

ודעת הסמ"ק (סי' רס"ב) וש"ע הרב (הלכות אונאה סי' י"ב) שאיסור גניבת דעת אינו אלא מדרבנן. והנה לראשונים הסוברים שהוא מצד אמירת שקר, הרי ב"נ אינו חייב בזה, ובמקום פקו"נ לא החמיר יעקב על עצמו. וכן לסוברים שהוא מדרבנן בודאי אין ב"נ מצווה בזה, אך לריטב"א והיראים שהוא מאיסור של גניבה, צ"ב האיך הותר לו לגנוב דעת עשו.

האם יש איסור גניבת דעת במתנה

ד. ואמנם יש מקום לומר שכל האיסור של גניבת דעת אמור רק במכר אבל לא במתנה, שהנה בגמ' בחולין (שם) שאסור לישראל, למכור לנכרי בהמה טריפה באופן שחושב הנכרי שקנה בהמה כשרה (הגם שאין לנכרי נפק"מ בזה) וביאר רש"י (ד"ה אין מוכרין) שהאיסור הוא משום גניבת דעת. וא"כ יתכן שרק במכר שמקבל דמים תמורת החפץ יש איסור של גניבת דעת, אבל לא במתנה, שאינו מקבל תמורתה.

ואכן דעת התוס' בחולין (שם עמוד ב' ד"ה אמר) והרא"ש והרשב"א שם שדוקא במכירה לגוי יש איסור של גניבת דעת, אבל לא במתנה, אך הריטב"א (שם) חולק וסובר שגם במתנה אסור לגנוב דעתו. ולאור דבריו עולה שאיסור גניבת דעת בגוי אינו רק כשמקבל תמורה תחת הגניבה אלא כל גניבת דעת אסורה. ומכאן יש לעיין לדעת הריטב"א האיך הותר ליעקב לגנוב דעתו של עשו.

דברי דניאל לנבוכדנצר

ה. והנה מצינו מקום נוסף שנעשה מעשה ע"י צדיק לפייס אדם רשע ולא היה תוכו כברו, והוא בנביא דניאל (פ"ב פל"ז) שאמר לפני נבוכדנצר "אנת מלכא מלך מלכיא" (והיינו שאתה הוא מלך מלכי המלכים) ובגמ' בשבועות (דף ל"ה ב') מבואר שכונת דניאל בזה הייתה כלפי הקב"ה ולא כלפי נבוכדנצר (ולכן שם זה המוזכר בדניאל קודש הוא).

נשאלת השאלה, שמכיון שנבוכדנצר בודאי חשב שדניאל מתכוין לשבחו, למה אין בזה איסור של גניבת דעת, ותירץ החתם סופר (גיטין דף ס"ב א') שמפני דרכי שלום או איבה, מותר לעשות כן.

ביאור שיטות הראשונים באיסור גניבת דעת

ו. אך יל"ע בדברי החתם סופר, שהתיר לגנוב דעת מפני שלום או איבה, שהנה שבשלמא לשי' הרמב"ם ורבינו יונה הנ"ל הסוברים שיסודו הוא מאיסור אמירת שקר, שפיר מובנים היטב דברי החת"ס שהותר לגנוב דעת מפני דרכי שלום או איבה, וכמו ששינו בגמ' ביבמות (דף ס"ב א') שמותר

לשנות מהאמת מפני דרכי שלום, (ולמדו זאת מאחי יוסף שאמרו לו "אביך ציוה לפני מותו אנא שא נא פשע אחיך"), אך להריטב"א ודעימיה הסוברים שהוא סניף לאיסור גניבה, מה"ת הותר הדבר מפני דרכי שלום או איבה, וכי מותר לגנוב מפני דרכי שלום.

והנה הקשר של גניבת דעת לשאר גניבות, מבואר ברש"י בחולין (דף צ"ד א' ד"ה משום) שהנגב מחזיק לגנוב טובה בחינם. וכ"כ בשו"ע הרב (הלכות אונאה וגניבת דעת סעיף י"ב). ובפשטות היה נראה שיסוד האיסור הוא בכך שבעקבות גניבת דעתו הרי הוא זוכה בטובות מידי הנגב, וכאילו גונב ממנו את הטובה שיחזיק לו בעתיד.

אך אם כנים הדברים צ"ב, שבגמ' בחולין (דף צ"ד א') מבואר, שכל האיסור של גניבת דעת הוא רק אם עושה מעשה בידיים להטעות את חברו, אבל אם טעה מעצמו, אין כאן איסור גניבת דעת. ואם נאמר שיסוד האיסור בכך שמחזיק לו טובה בלא סיבה, מה החילוק בין אם הטעה את חברו בידיים או שטעה מעצמו. ועוד שהרי לעיל הובא כמה מן הראשונים הסוברים שבמתנה לא נאמר איסור של גניבת דעת, ולכאורה הרי מקבל ממנו טובה בחינם.

וע"כ יש לומר שהאיסור בעצם מעשה ההטעה, דהיינו שאסור לאדם להטעות את חברו בדבר כזה שיחזיק לו חברו טובה בחינם, ולכן באופן שטעה מעצמו אין בכך כל איסור. וכן במתנה סוברים חלק מהראשונים שאין איסור של גניבת דעת, כיון שבלא"ה אינו חייב ליתן לו.

ומעתה מובנים היטב דברי החת"ס שכתב שבמקום איבה או דרכי שלום אין איסור, והיינו שאין כאן היתר מצד שהצורך בדרכי שלום דוחה את איסור הגניבה, אלא שמכיון שכל כוונת המטעה הוא להרבות שלום או לדחות את האיבה, נמצא שאין כאן מעשה גניבה, אלא הצלה מפני הפרענות העלולה לבוא.

ולפי"ז ניתן לומר לגבי הנהגת יעקב עם עשו, שגנב דעתו רק כדי להרחיק מעליו נזק ואין כאן איסור של גניבת דעת. וכן במעשה עם הגוי שכיבדוהו בכיבוד מדומה, שאין איסור בדבר, שלסוברים שיסוד האיסור הוא מצד שקר, הרי מותר לשקר מפני דרכי שלום, ולסוברים שהוא מפני שמחזיק לו טובה בחינם, הרי כתב החת"ס שבמקום איבה אין בזה איסור, ונתבאר הטעם שהאיסור בעצם המעשה כשנעשה לצורך טובת הנאה, משא"כ כשנעשה להשכנת שלום או לסילוק איבה.